

Heydər Əliyev: dövlətçilik şüuru və milli ideya

V MƏQALƏ

Nəbzın gərək Vətənin nəbzi ilə vursun.

Heydər ƏLİYEV,
Ümummilli lider

IV məqalədə son tezis Heydər Əliyevin milli ideyanı real olaraq fərd–ailə–toplum miqyasında ümumi məqsədə çevirməsinin Azərbaycanda siyasi savadlılığın mərkəzi punktu olması ilə bağlı idi. Ulu öndərin dövlətçiliyə və toplumun birliyinə bu töhfəsinin sonrakı zəfərlərin təməli olduğu fikrini də vurğulamışdıq. Heydər Əliyevin bu töhfəsinin siyasi anomiyaya, siyasi absenteizm və siyasi təbliğat istiqamətlərində təhlili vacibdir.

Siyasi anomiyanın ziyamı

Politoloji olaraq “anomiya” termini cəmiyyətdə davranışların dəyər–nümünə standartlarının zəifləməsi və ya tamam itirilməsi kimi tərif edilir. Bunun ən azı üç təhlükəli nəticəsi ola bilər. Birincisi, toplumun sosial-siyasi təşkilatlanması dağılır. İkincisi, siyasətdə radikalizm tendensiyası artar. Üçüncüsü, siyasi ekstremizm vüsət alır. Bu üç əsas zərərli faktor çərçivəsində siyasi, ideoloji, psixoloji və mədəni-mənəvi aspektlərdə çoxlu sayda riskli məqamlar meydana gəlir. Yəni, faktiki olaraq, toplum bir sıra sferalar üzrə dağılmaq təhlükəsi ilə qarşılaşır. Bu təhlükə müəyyən həddən sonra, bütövlükdə dövləti və cəmiyyəti çökdürə bilər.

Məsələnin Azərbaycan üçün həssas tərəfi həmin dövrdə kənardan ölkəyə dağıdıcı təsirlərin çox olması ilə əlaqəlidir. Bu cür neqativ təsirlərə daxiləki bir sıra dairələr də dəstək verirdilər. Deməli, məsələ dövlətçilik və millilik baxımından “olum-qalım” dilemması kimi meydana çıxmışdı. Həmin riskin fonunda vurğulanan mümkün mənfi tendensiyalara nəzər salaq.

Sosial-siyasi təşkilatlanma

Bu, XX əsrin 90-cı illərində müstəqilliyini əldə etmiş hər bir keçmiş sovet respublikası üçün ən aktual məsələlərdən biri idi. Çünki müstəqillik, faktiki olaraq, 70 ildən çox müddətdə oturmuş sosial-siyasi təşkilatlanmanı elə dəyişməyi tələb edirdi ki, həm ənənə saxlansın, həm də yeni geosiyasi və siyasi şəraitə uyğun müasir təşkilatlanma üçün səmərəli əsas yaransın. Heydər Əliyev məsələni milli ideya kontekstində qoymaqla həmin vacib prosesi dövlətin və cəmiyyətin əsas məqsədinə çevirdi. Bütövlükdə Azərbaycan cəmiyyəti bu tarixi məsuliyyəti hiss etdi və üzərinə götürdü. Vətəndaş ərazi bütövlüyünü təmin etmək məqsədinin fonunda sosial-siyasi mövqeyini müəyyən edirdi. Böyük əksəriyyət Ulu öndərin çağırışını Vətən naminə öz mübarizəsi kimi qəbul edirdi.

Azərbaycanda milli ideyanın vurğulanan konteksti tarixi bir gediş idi. Toplum faktiki olaraq qısa müddətdə bir məqsədə fokuslandı. Həmin dövrdə davamlı həyata keçən islahatlar vətəndaşda yenilik ruhunu stimullaşdırdı. İnsanlar bu yolda mübarizəyə hazırlıqlarını real həyatda təsdiq etdilər. Həmin aspektdə də cəmiyyətin sosial-siyasi təşkilatlanması ziddiyyətsiz yeni mərhələyə keçid etdi. Bununla Heydər Əliyev “bayraqdar”, xilasedici və qurucu liderliyin yenilikçi aspektini konkret Azərbaycanda həyata keçirən ilk dövlət başçısı və lider oldu! Təbii ki, vurğuladığımız məqam Heydər Əliyevin həm də

ümummilli liderlik təcrübəsinin mərkəzi punktlarından birini təşkil edir.

Onu deyək ki, XX əsrin 90-cı illərində sosial-siyasi təşkilatlanmanın uğurlu yeniləşməsi yalnız postsovet məkanı üçün aktual deyildi. Qərbin inkişaf etmiş dövlətləri üçün də bu məsələ kəskinliklə qarşıda dayanmışdı. Nümunə kimi, XX əsrin 70-80-ci illərində ABŞ və Avropada vüsət alan sosial, siyasi, iqtisadi, maliyyə, ideoloji və mədəniyyət sferalarında ciddi böhranların meydana gəlməsi və ondan çıxış yollarının axtarılmasını xatırlamaq olar.

Həmin dövr Qərb filosofları, sosioloqları, politoloqları üçün bu, cəmiyyətin keyfiyyətə yeni sosial-siyasi təşkilatlanmaya keçməsi zərurəti statusunda olan elmi problem idi. Siyasilər isə keçidin uğurlu modelini axtarmalı idilər. Məhz həmin mərhələdə indi məşhur olan “reyqanizm” və “tetçerizm” siyasi və maliyyə islahat kursları kimi yarandı. Qərb cəmiyyətləri böhrandan qurtuldu, lakin sosial-siyasi təşkilatlanmada fəsadları hələ də qalmış bir mənfi faktor da əmələ gəldi. Onu Avropa sosiologiyasının canlı əfsanələrindən biri, fransız Alen Turen belə ifadə etmişdir: Qərb cəmiyyətlərində “reyqanizm” və “tetçerizm” sosial, siyasi, mədəni və ideoloji ədalətsizliyi gücləndirdi! Toplum maliyyə və iqtisadi cəhətdən xilas olundu, lakin sosial-siyasi təşkilatlanma zərər gördü.

Bu, o deməkdir ki, müasir dövrdə cəmiyyətin yenidən təşkilatlanması son dərəcə mürəkkəb və risklərlə dolu pro-

sedir. Onu elə aparmaq gərəkdir ki, cəmiyyətin bütün sferaları üçün uğurlu olsun.

Heydər Əliyevin dövlət başçısı və Ümummilli lider kimi tarixi xidməti ondan ibarətdir ki, sosial-siyasi təşkilatlanmanı hər hansı maddi və maliyyə dəyəri əsasında deyil, bütövlükdə, dövlətçilik və cəmiyyət üçün daim qalıcı olan, onun mənəvi, mədəni, etik, psixoloji və ideoloji anatomiyasını təşkil edən konsepsiya bazasında reallaşdırdı. Həmin konsepsiyanın sütun dəyərini azərbaycançılıq, millilik, demokratik-hüquqi dövlət və yeni vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu təşkil etməkdədir. Bu faktorların harmonik təsiri güclü dövlətlə güclü cəmiyyətin formalaşmasının vəhdətinə aparıb çıxarmalı idi. Azərbaycanın bu istiqamətdə təcrübəsi Ulu öndərin tam haqlı olduğunu təsdiq etdi!

Siyasi radikalizm

Siyasi radikalizm konkret siyasi qüvvələrin mövcud duruma radikal mövqedən yanaşmasını ifadə edir. Yəni mövcud siyasi vəziyyəti əsas olaraq inkaredicilik aspektində şəxsi maraqları prizmasında qiymətləndirir. Davranışlarının məntiqi bu cür mövqedən qaynaqlanır. Siyasi radikalizm siyasi ekstremizmə aparan birbaşa yoldur. Siyasi anomiyayı stumullaşdıran faktorlardan biridir. Bu keyfiyyətdə siyasi radikalizm daha çox siyasi savadlılıqla bağlıdır. Siyasi cəhətdən savadlı olmayan, ancaq siyasətlə məşğul olan kəs bütün hallarda radikalizmə yuvarlanır.

Çünki onun cəmiyyətdəki siyasi vəziyyəti tam və bütöv qavramaq imkanı yoxdur – proseslərə həmişə özünün məhdud, lokal və inkaredici məntiqi pəncərəsindən baxır. Buna uyğun qərara gəlir. Həmin məqamda siyasi radikal səmimi milliyətçi də ola bilər, siyasi manqurd və ya kənar qüvvələrə xidmət edən marjinal da ola bilər. Radikallığın təhlükəsi baxımından bu qruplar arasında elə bir fərq olmur – hər biri toplumu və dövləti dağıtmağa istiqamətlənir!

Hər kəs bilir ki, keçən əsrin 90-cı illərində Azərbaycanda siyasi radikalizm az qala siyasi uğur normasına çevrilmişdi. Heydər Əliyev siyasi savadlılığı milli ideya kontekstinə çəkməklə bu mənfi tendensiyaya öldürücü zərbə vurdu. YAP fəaliyyəti ilə həmn gedişata ciddi dəstək verdi. Azərbaycanda aparılan siyasi, sosial, iqtisadi, ideoloji və hüquqi islahatlar siyasi mübarizənin radikalizm müstəvisindən sivil və dinc siyasi mübarizə meydanına transformasiya etməsinin başlıca mexanizmləri oldu.

Siyasi ekstremizm

Siyasi eksterimizmin siyasi radikalizmdən fərqi ondan ibarətdir ki, o, birbaşa dövləti və cəmiyyəti parçalamağa yönəldilir. Radikal mütədidən, demokratdan və ya milli təəssübkeşdən fərqli düşünür, lakin bütün variantlarda ölkənin parçalanmasına xidmət etmir. Ekstremist isə radikalın işində konkret dağıdıcı mövqeyini seçmiş qrupdur. Ekstremist ideoloji seçimini həyata keçirmək mərhələsinə qədəm qoymuş radikalıdır.

Dünya təcrübəsi ekstremizmlə mübarizənin müxtəlif üsullarının mövcudluğunu göstərir. Burada cəza üsulları, silahlı mübarizə, ideoloji savaşı və s. kimi metodlardan istifadə edilə bilər. Məsələn, Qərb dövlətləri öz ərazilərində ən kiçik ekstremizm əlaməti ilə bütün vasitələrdən istifadə edərək mübarizə aparırlar. Nümunə kimi Fransada, İspaniyada və başqa inkişaf etmiş Qərb dövlətlərində ekstremizm kimi dəyərləndirdikləri hallara qarşı atılan addımları göstərə bilərik. Bu zaman onlar hətta uydurma ekstremizm halı yaradırlar və o ad altında fərqli düşünüən kəsimlərə qarşı sərt mövqe tuturlar (məsələn, müsəlmanlara qarşı olan münasibət).

Azərbaycanda keçən əsrin 90-cı illərində real olaraq siyasi radikalizmlə siyasi ekstremizm konkret istiqamətlər üzrə birləşmişdi, bir-birini stimullaşdırırdı. O dövr üçün iki başlıca istiqaməti vurğulaya bilərik. Birincisi, Azərbaycanda hakimiyyəti elə keçirmək üçün radikalizmlə ekstremizmin qovuşmasıdır. Heyrətədicilərdə bu aspektdə milli sayılan kəsimlə kənara xidmət edən qruplar arasında koordinasiya fəaliyyət yaranmışdı. Bu da onu göstərir ki, böhranlı situasiyalarda radikallarla ekstermistlər arasında keçid elə də çətin deyildir – onlar bir-birini “siyasi-ideoloji cəhətdən qidalandıra” bilirlər. Bu, çox riskli və təhlükəlidir!

Həmin təhlükəni Azərbaycan cəmiyyəti öz üzərində real hiss etdi – 1994-cü və 1995-ci illərdə dövlət çevrilişinə dalbadal cəhdlər oldu! Bu zaman Azərbaycan dövlətçiliyinin güclənməsini həqiqi arzulayan, lakin yanlış siyasi-ideoloji düşüncədə olan kəsimlərlə radikal ekstermist dini qruplar və Qərbin “liberalıq xəstələri” birləşmişdilər. Əgər onların planları alınsaydı, Azərbaycanı parçalamaq prosesi başlayacaqdı və burada ən çox hədəfdə məhz yanlış yol seçmiş milli kəsim ola-

caqdı! Heydər Əliyev radikalizm və ekstremizmlə məharətli və qətiyyətli mübarizəsi ilə bu təhlükəli gedişatın qarşısını aldı və faktiki olaraq milli düşüncəni xilas etdi!

Bununla iki mühüm prosesi stimullaşdırdı. Onlar siyasi absenteizmin qarşısının alınması və siyasi təbliğatın təsirli olması ilə bağlıdır.

Siyasi absenteizm

Bu, istənilən ölkə üçün çox təhlükəli vəziyyətdir. Çünki vətəndaş ölkənin siyasi həyatına laqəy qalır. Seçiyə biganə olur, proseslərə qarışmaq istəmir və s. Absenteist əhval-ruhiyyə, avtomatik olaraq kənar qüvvələrin ölkənin siyasi həyatında at oynatmasına şərait yaradır, yeni, siyasi seçimi vətəndaşların əvəzinə, xarici dairələr edirlər. Buna görə də Azərbaycanda seçici fəallığı və marağını təmin etmək strateji xarakterli vəzifə idi.

1993-cü ildən başlayaraq Azərbaycanda təşkil edilən seçkilər göstərdi ki, Heydər Əliyev bu problemi təm həll etmişdir. Ölkədə seçici fəallığı yüksək səviyyədədir. 2024-cü ildə keçirilən Prezident seçkisi bunun bariz nümunələrindən biri oldu. Seçicinin çox böyük əksəriyyəti dövlət başçısını öz qərarına əsasən seçdi. Buna görə də Azərbaycanın müstəqilliyi, suverenliyi və inkişafının təcəssümü olan Azərbaycan Prezidentinin həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq miqyasda böyük nüfuzu vardır, hər sözüne çox ciddi münasibət özünlü göstərir. Məsələn, Prezident İlham Əliyevin bir tələbi ilə Ermənistan 4 kəndi qaytarır və buna kimsə əngəl ola bilmir. Çünki bilirlər ki, İlham Əliyevin cəmiyyətdə və dünyanın ədalətli siyasi dairələrində böyük nüfuzu var. Bu nümunə Heydər Əliyevin siyasi absenteizmlə mübarizəsinin ən gözəl bəhrələrindən biridir!

Siyasi təbliğat

Vurğulanan faktlar və aparılan təhlil göstərir ki, 1993-cü ildən bu yana cəmiyyətin çağırışı və şüarlarla aktiv siyasi fəaliyyətə dəvəti uğurlu olmuşdur. Bu əsasda YAP-ın aparıcılığı ilə siyasi təbliğat ardıcıl olaraq öz müsbət nəticələrini vermişdir. Həmin prosesin təcəssümü Azərbaycan Respublikasının əldə etdiyi zəfərlər silsiləsidir. Siyasi təbliğatın konkret gücü və məzmunu praktiki nəticələrlə ölçülür. Bu aspektdə Avrasiyada Azərbaycanla müqayisə oluna biləcək ikinci dövlət yoxdur!

Beləliklə, siyasi savadlılığın milli ideya kontekstində çoxaspektli təşkil müstəqil dövlətçiliyi zəfərdən- zəfərə aparır. Həmin prosesin memarı olan ulu öndər Heydər Əliyevin şəxsiyyəti və fəaliyyəti burada aparıcı yer tutur! Həmin kontekstdə yuxarıda vurğulanan məqamlardan başqa bir çox mühüm fəlsəfi qənaət əldə edilir: Heydər Əliyev Avrasiyada yeganə liderdir ki, ərazi bütövlüyü məsələsi ilə cəmiyyətin siyasi, sosial, mənəvi-əxlaqi, mədəni, ideoloji bütövlüyünü milli ideyada təcəssüm edə bilmişdir! Mövzunun bu tərəfi bizi dövlətin ərazi bütövlüyü ilə cəmiyyətin bütövlüyü arasında bağlantının fəlsəfi və siyasi-nəzəri araşdırılmasının vacibliyi məsələsinə gətirib çıxarır. Bu isə ayrıca fəlsəfi və siyasi-nəzəri təhlil tələb edir!

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru